

Galvenie datu izmantošanas līgumu aspekti

2026. gada 15. maijā

The better the question. The better the answer. The better the world works.

Shape the future
with confidence

Ievads

Šis materiāls izstrādāts projekta “Atbalsts atvērtās zinātnes ieviešanai praksē, kā arī izveidoti risinājumi zinātnes datu koplietošanai un dalībai ES atvērtajā zinātnes mākonī” ietvaros (ANM projekta Nr. 2.1.3.1.i) ar Eiropas Savienības Atvērēšanas fonda un Latvijas valsts finansiālo atbalstu

Materiāls apkopo galveno informāciju par ieteicamo datu izmantošanas līgumiem un to slēgšanas aspektiem.

Līgumu pamatprincipi

Jebkuru pētniecības datu iegūšanai un apstrādei ieteicams slēgt rakstisku līgumu ar datu avotu, kas atrunā galvenos datu apstrādes aspektus. Īpaši būtiski tas ir aizsargājamo datu apstrādē, piemēram, attiecībā uz personas datiem.

Datu devēji kā galvenos šķēršļus datu nodošanā min:

- 1) Tiek pieprasīts pārmērīgi daudz datu
- 2) Datu pieprasījums nav precīzi strukturēts un datu devējam ir grūti saprast, kur šos datus atrast
- 3) Normatīvais regulējums pieļauj datu nodošanu bez īpaša saskaņojuma. Lai iegūtu piekļuvi atsevišķiem datu veidiem, nepieciešamas īpašas procedūras

Vispārīgie pamatprincipi aizsargājamo datu izmantošanai

- Datus drīkst izmantot tikai apstiprinātam un dokumentētam pētniecības mērķim.
- Tiek izmantots datu minimums – tikai tie dati, kas tiešām nepieciešami pētniecībā (datu minimizācijas princips).
- Piekļuve datiem piešķirama tikai autorizētām personām ar pamatotu nepieciešamību.
- Jāņem vērā datu devēja prasības attiecībā uz datu aizsardzību un konfidencialitāti.

Pirms līguma slēgšanas 1/2

Pētnieka jautājumi sev:

1. Vai es tiešām zinu, ko vēlos?

Pētniekam jāsaprot kāds ir pētījuma mērķis un tas precīzi jādefinē.

Vai pieprasījums ir minimāls un skaidrs?

Vai ir precīzi identificēti datu mainīgie (nevis “visi medicīnas dati”, “visa informācija par skolēniem” u.c.)?

2. Vai man ir skaidras datu kategorijas?

Pētnieks klasificē, vai pieprasāmie dati ir:

- personas dati;
- īpašo kategoriju personas dati;
- komercdati/komercnoslēpums;
- intelektuālā īpašuma objekti;
- citi aizsargājami dati (piemēram veselības dati vai kritiskās infrastruktūras dati).

Pirms līguma slēgšanas 2/2

3. Vai es saprotu tiesisko pamatu?

Pētnieks nosaka, kāds būs datu apstrādes pamats, piemēram, personas piekrišana, datu devēja piekrišana konfidenciālo datu izmantošanai, likuma deleģējums vai atļauja

4. Vai es spēju droši rīkoties ar datiem?

Pētnieks noskaidro, kur tiks apstrādāti dati, kā tie tiks nodoti, kur tie tiks uzglabāti, un vai šādai nodošanai un piekļuvei pētnieks spēs nodrošināt nepieciešamo infrastruktūru. Vienlaikus jāparedz tehniskais nodrošinājums drošai datu glabāšanai. Ja datus ir paredzēts koplietot ar citām personām, tas jāaskaņo ar datu avotu.

Personas dati

Personas dati ir jebkura informācija, kas attiecas uz identificētu vai identificējamu fizisku personu. Persona ir identificējama gan tieši (piemēram, vārds, personas kods, fotoattēls, balss ieraksts), gan netieši — ja informācijas kopums ļauj ar saprātīgiem līdzekļiem noteikt konkrētu cilvēku (piemēram, vecums + amats + iestāde).

Pamatprincipi

- Personas datu apstrāde nozīmē jebkādu darbību vai darbību kopumu, ko veic ar personas datiem, piemēram, datu vākšanu, reģistrēšanu, organizēšanu, uzglabāšanu, pielāgošanu vai grozīšanu, izgūšanu, apskati, izmantošanu, izpaušanu, pārsūtīšanu, izplatīšanu.
- Personas dati jāapstrādā likumīgi, godprātīgi un pārredzami datu subjektam.
- Personas dati jāiegūst konkrētiem, skaidriem un legītīmiem mērķiem.
- Jāapstrādā tikai tie dati, kas ir nepieciešami un pietiekami konkrētā pētījuma mērķa sasniegšanai.
- Personas dati ir jāuztur precīzi un aktualizēti, un jāveic pasākumi, lai neprecīzie dati tiktu laboti vai dzēsti.
- Personas dati ir jāapstrādā tā, lai nodrošinātu pienācīgu drošību.

Dati, kas satur ar autortiesībām aizsargātu darbu

Autortiesības ir intelektuālā īpašuma tiesības, kas aizsargā autoru tiesības uz autoru radītajiem darbiem, kuri ir tikuši fiksēti jebkādā formā (foto, filma, teksts, utt.). Darba fiksācijas forma nav izšķirošs kritērijs, tomēr fiksācija ir svarīga – idejas, kas pastāv tikai autora prātā netiek aizsargātas ar autortiesībām.

Pamatprincipi

- Darbs ir autora radošās darbības rezultāts literatūras, zinātnes vai mākslas jomā neatkarīgi no tā izpausmes veida, formas un vērtības.
- Autors ir fiziskā persona, kuras radošās darbības rezultātā radīts konkrētais darbs. Atbilstoši pašreizējai autortiesību izpratnei darba autors vienmēr būs cilvēks.
- Izšķir mantiskās un personiskās tiesības:
 - Tiesības komercializēt darbu. Šīs tiesības ir atsavināmas, proti, nododamas citām personām.
 - Tiesības tikt atzītam par autoru, izziņot un atsaukt darbu, kā arī palikt anonīmam. Šīs tiesības ir neatsavināmas (tās nevar nodot citai personai, piemēram, ar licences līgumu) un autora dzīves laikā tās nevar pāriet citai personai.

Komercnoslēpums un cita konfidenciāla informācija

Komercnoslēpums ir neizpaužama saimnieciska rakstura informācija, tehnoloģiskās zināšanas un zinātniska vai cita rakstura informācija, kas atbilst visām šādām pazīmēm:

- Tā ir slepena, jo nav vispārzināma vai pieejama personām, kuras parasti izmanto šāda veida informāciju.
- Tai ir faktiskā vai potenciālā komerciālā vērtība tādēļ, ka tā ir slepena.
- Komercnoslēpuma turētājs attiecībā uz to ir veicis konkrētajai situācijai atbilstošus un saprātīgus komercnoslēpuma slepenības saglabāšanas pasākumus.

Pamatprincipi

- Pr komercnoslēpumu nevar uzskatīt informāciju un datus, kas iekļaujami gada pārskatos.
- Izmantojot komercnoslēpumu saturošus datus pētniecībā, pētniekam jāievēro šādi pamatprincipi:
 - dati tiek izmantoti tikai konkrētā pētījuma vajadzībām;
 - dati netiek izmantoti citiem mērķiem;
 - dati netiek publicēti vai citādi izpausti tādā formā, kas ļauj identificēt komercnoslēpumu;
 - pētniekam jānodrošina, ka piekļuve datiem ir ierobežota tikai personām, kas ir iesaistītas pētījumā;
 - pētījuma rezultāti tiek formulēti tā, lai tie neatklātu pašu komercnoslēpumu, bet tikai pētījuma secinājumus.

Veselības dati

Veselības dati ir iegūstami ar SPKC starpniecību vai tos tieši pieprasot no pacienta, bez starpniekiem.

Pamatprincipi

- Ja dati netiek iegūti no pacienta, nepieciešama SPKC piekrišana.
- Jānodrošina augstākā līmeņa datu drošība.
- Iegūstot datus no pacienta jāsaņem rakstveida informētu, brīvu un nepārprotamu piekrišanu.
- Nepieciešams sniegt pacientam rakstveida informāciju par konkrētu pētījumu, tā mērķi, veselības datu izmantošanas laika posmu, veselības datu saņēmējiem un turpmākas publicēšanas plāniem, veselības datu uzglabāšanas vietu un valsti, par nepieciešamajiem drošības pasākumiem, tiesībām atsaukt savu piekrišanu jebkurā laikā.

Kritiskās infrastruktūras dati

Dati, kas iegūti no uzņēmumiem, kas veido kritisko infrastruktūru, visticamāk ir uzskatāmi par valsts drošībai svarīgiem datiem. Tas nozīmē, ka šie dati var tikt uzskatīti arī par valsts noslēpuma objektiem.

Pamatprincipi

- Kritiskās infrastruktūras uzņēmumu lokā ietilpst tie uzņēmumi, kuru darbība ir kritiski svarīgi nacionālajai drošībai.
- Datus devējs, visticamāk, uzskatīs visus vai gandrīz visus datus par tādiem, kuri ir nacionālajai drošībai svarīgie datu.
- Lai iegūtu šos datus būs nepieciešams saņemt pozitīvu atzinumu no valsts drošības iestādēm.

Vispārīgie noteikumi

- Līdztekus noteikumiem, kas paredz darbības ar atsevišķām kategorijām, ieteicams paredzēt šādu vispārīgo regulējumu:
 - Norēķini par datu izmantošanu – datu devējs var pieprasīt kompensāciju par izdevumiem, kas saistīti ar datu sagatavošanu un izsniegšanu pētniecībai.
 - Dati parasti tiek piešķirti lietošanai, bez īpašuma tiesību pārejas.
 - Jāparedz, kas notiek ar datiem pēc pētījuma pabeigšana, piemēram, tie tiek dzēsti.
 - Noteikumi attiecībā uz informācijas apmaiņu.
 - Ja datu devējs nosaka prasības attiecībā uz drošību, šīs prasības ir jāparedz līgumā, lai nerastos pārpratumi.

Materiāls izstrādāts projekta «Atbalsts atvērtās zinātnes ieviešanai praksē, kā arī izveidoti risinājumi zinātnes datu koplietošanai un dalībai ES atvērtajā zinātnes mākonī» ietvaros (ANM projekta Nr. 2.1.3.1.i) ar Eiropas Savienības Atveseļošanas fonda un Latvijas valsts finansiālo atbalstu